

ศัพท์ สรร พจนาน

Storytelling Olden Words and Meanings

ปรัชญา ปานเกตุ

รศ.ดร. เสาวณิต วิจารณ์
บรรณาธิการ

ผศ. ถาวร สิกขโกศล
ผศ. สิริอาภา รัชตะหิรัญ
เอนก นาวิกมูล
บุญเดือน ศรีวรรณ
คำนิยม

ศัพท์ สรร พจนนา

Storytelling Olden Words and Meanings

ปรัชญา ปานเกตุ

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ชีตเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ผืนหนัง ไม้ไผ่ และกระดองเต่า

การค้นพบกระดาษและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณะที่พกพาได้สะดวก และเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์ช่วยสถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้คนอ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคนทั้งทางความคิดและสังคม

ลำดับที่ ๑๓๕๘

ศัพท์สรรพวรรณนา

ปรัชญา ปานเกตุ : ผู้เขียน

พิมพ์ครั้งแรก : กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

ราคา ๒๔๕ บาท

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว
© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๕๘
ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ปรัชญา ปานเกตุ.

ศัพท์สรรพวรรณนา. -- กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๖๕.

๔๓๖ หน้า.

๑. วรรณคดีไทย--คำศัพท์. I. ชื่อเรื่อง.

๘๔๕.๙๑๐๓

ISBN 978-616-00-4449-8

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร/บรรณาธิการฝ่ายการ : วรพันธ์ โลภิตสถาพร

กรรมการผู้จัดการ : ดร. สุภัคชญา โลภิตสถาพร

ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการบริหาร : เจติยา โลภิตสถาพร รองบรรณาธิการบริหาร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : อุมภาพร สกุลบัณฑิต หัวหน้ากองบรรณาธิการสำนักพิมพ์ : บุญเอก พฤษชาวัฒนา

หัวหน้ากองบรรณาธิการสร้างสรรค์ : พัชรี แต่แดงเพชร หัวหน้ากองบรรณาธิการสร้างสรรค์ต้นฉบับ : พัชรพร บุญส่ง

ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ลิขะไชย

บรรณาธิการเล่ม : รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอน พิสูจน์อักษร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ
ออกแบบปก : นพวัฒน์ สุวรรณช้าง ภาพประกอบ : hidden space รูปเล่ม : เอกอนันต์ ศิริเลิศฤทัย

พิมพ์ที่ : บริษัท วี.พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด

จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๔๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๔๔๐ ๓๘๔๗๐

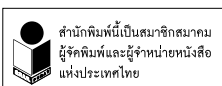
กองบรรณาธิการ : spbbooks@hotmail.com

กองบรรณาธิการสร้างสรรค์ต้นฉบับ : satapornbooks.editor@gmail.com

ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หน้ากระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์
สำนักพิมพ์ยินดีรับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือใหม่ให้ท่าน โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมระบุรายละเอียดการชำรุด
ไปตามที่อยู่ด้านบน หรือ โทร. ๐ ๒๔๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๔๑

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคม
ผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ
แห่งประเทศไทย

แต่
ตาผิวและแม่ใจ

ค ำ ม ั น ส ัญ ญ า

ตอนบ่ายที่แม่มาถึงบ้าน อาการของตาก็เพียบหนักแล้ว
ลมหายใจที่ระรวยบางขณะแผ่วเบาจนแทบจะหยุดนิ่ง แต่ลักพัก ก็กลับหอบถี่
คล้ายคนกระสับกระส่ายรอคอย

ในห้วงคำนึงสุดท้ายก่อนจากกันชั่วกาล ตาเรียกยาย
“พี่--หนูอยู่นี่แล้วพี่” ยายขยับตัวเข้าไปใกล้ๆ ให้ตามองเห็นได้ถนัด
“หนู--กอด--พี่หน่อย” บางคำพูดขาดหายไปในลำคอ ตาพยายาม จะยกแขนขึ้น
แต่ก็ไร้เรี่ยวแรง

ยายค่อยๆ ก้มลงไปกอดบนหน้าอกของตา
“หนูอยู่นี่แล้วนะพี่ ลูกๆ เราก็คอยนะพี่นะ” ยายปลอบโยนให้ตาคลายกังวล
ความเคืองคว้างสับสนในภาวะวิกฤติแห่งชีวิตค่อยๆ สงบลงด้วยสัมผัสอุ่นเอื้อ
เกื้อกูล

ยายคลายมือที่กอดตา แล้วกุมมือของตาขึ้นมาจูบอย่างห่วงหาอาทร
--นิ่ง--นาน--
ราวกับจะส่งผ่านอุ่นไอร่แห่งความรักภักดีเป็นเครื่องประคับประคองตาจนกว่าจะถึง
สัมปรายภพ

ตาออกเดินทางล่วงหน้าไปรอยายที่ปลายทางช้างเผือก เมื่อเช้ามีดของวันศุกร์ที่
๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗
หลังจากนั้นอีก ๒๐ ปี ทั้งสองก็สิ้นสุดการพลัดพรากอันยาวนาน
ยายตามไปร้อยเรียงเรื่องราวแห่งความหลังกับตาเมื่อวันจันทร์ที่ ๑๒ ธันวาคม
พุทธศักราช ๒๕๔๘

ความรักของตาซึ่งตรงมั่นคงต่อยายตลอดชีวิต เป็นไปดังคำมั่นสัญญาที่ตาเคยให้
ไว้กับยายว่า
“พี่จะรักหนูจนตาย”

คำ นี ย ม

“ศัพท์สรพวรรณนา” เป็นหนังสือความรู้ภาษาไทยที่น่าอ่านมาก คำในภาษาไทยส่วนมากมีหลายความหมาย ผันแปรไปตามบริบท ถ้าเป็นคำในวรรณคดีหรือสำนวนโวหารแล้วยังมีความลึกซึ้งคมคายหรือมีนัยพิเศษแฝงอยู่ ถ้อยคำสำนวนหรือคำเก่าบางคำสะท้อนภาพสังคม รวมถึงความนึกคิดของผู้คนในอดีตไว้อย่างดี ถ้าเข้าใจความหมายแล้วจะได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรัชญา ปานเกตุ เป็นผู้สนใจศึกษาความหมาย ของถ้อยคำสำนวนในภาษาไทย มีอุตสาหะวิริยะค้นคว้าความหมายของคำ และยกตัวอย่างการใช้ในบริบทที่แตกต่างกันไป มีทั้งตัวอย่างจากวรรณคดี วรรณกรรมทั่วไป และสำนวนพูดในชีวิตประจำวัน นำเสนอด้วยลีลาเล่าเรื่องที่สนุกน่าอ่าน ช่วยเพิ่มพูนความรู้ และไขข้อสงสัยเกี่ยวกับคำเหล่านั้นได้อย่างชัดเจน ส่วนมากค้นคว้าได้ทั้งกว้าง ลึก และแจ่มแจ้ง เช่น คำว่า “โหล่น” ซึ่งใช้กันแพร่หลายมานาน แต่พจนานุกรมทุกฉบับไม่เก็บคำนี้ไว้ อาจารย์ปรัชญาค้นคว้าหาตัวอย่างการใช้คำนี้ไว้อย่างละเอียดชัดเจนที่สุด คำว่า “เพศบ้าน” ซึ่งเป็นคำเก่าปรากฏในวรรณคดีหลายเรื่อง และกลุ่มผู้สูงอายุในชนบทก็ยังพูดกันอยู่ อาจารย์ปรัชญาอธิบายและแสดงตัวอย่างการใช้ไว้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน บางวลีเป็นสำนวนเก่าที่แฝงอารมณ์ขันแบบไทยไว้อย่างครื้นเครง เช่น ลำดับญาติชั้น “สุดทียาย ปลายทีย่า”

กล่าวได้ว่า ทุก “ศัพท์” ที่ “สร” มา “พวรรณนา” นี้ ล้วนเปี่ยมด้วยความรู้ อย่างหนังสือวิชาการ แต่อ่านสนุกอย่างบันเทิงคดี จัดเป็นหนังสือประเภท “สาระบันเทิง” ที่ดีเยี่ยม มีอัตลักษณ์โดดเด่นที่สุดเล่มหนึ่ง เหมาะสมกับผู้อ่านทุกเพศทุกวัย ผู้สนใจความรู้ อ่านก็ได้ความรู้ ผู้ต้องการความเพลิดเพลินอ่านก็สนุก นับเป็น “เพชรน้อยน้ำงาม” เม็ดหนึ่งในวงการหนังสือไทยที่ควรอ่านและมีไว้เป็นสมบัติส่วนตัวอย่างยิ่ง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ถาวร ลิทธิโกศล

๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๔

ค ำ น า เ ส น อ

โดยปกติเมื่ออ่านเรื่องทางวิชาการ ผู้อ่านมักต้องใช้สมาธิเป็นพิเศษในการคิดหรือทำความเข้าใจเนื้อหา แต่ “คัพทส์รรพวรรณนา” ที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรัชญา ปานเกตุ เขียนขึ้นนี้กลับแตกต่างไปจากงานวิชาการอื่น เพราะมีความน่าสนใจทั้งข้อมูลและกลวิธีการนำเสนอ การนำถ้อยคำต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันมาอธิบายความหมาย บริบทการใช้ ตลอดจนแจกแจงกระบวนการอย่างลุ่มลึกโดยอ้างอิงหลักฐานจากวรรณกรรมและวรรณคดีอย่างหลากหลาย ทำให้เห็นพัฒนาการทางความหมายของถ้อยคำอย่างชัดเจน วิธีการเก็บคำใกล้ตัวที่ยังใช้กันอยู่ แต่อาจไม่ปรากฏในพจนานุกรมไทยบางฉบับมาอธิบายนั้น มีประโยชน์อย่างยิ่งในการสืบทอดถ้อยคำ

สิ่งพิเศษของงานวิชาการฉบับนี้คือ การใช้ลีลาภาษาเพื่อสื่อสารกับผู้อ่านอย่างราบรื่น ทำให้เข้าใจง่าย อีกทั้งนำเสนอความรู้และความบันเทิงใจ ไปในคราวเดียวกันด้วยการนำเรื่องราวหรือเหตุการณ์ชวนบันเทิงที่สัมพันธ์กับการใช้ถ้อยคำมาแทรกไว้หรือใช้เป็นบทลงท้าย ลักษณะดังกล่าวคือส่วนสำคัญที่ทำให้ “คัพทส์รรพวรรณนา” เป็นงานวิชาการอ่านสนุก เป็นสารบันเทิงที่เหมาะสมเจาะลงตัว เมื่ออ่านเรื่องหนึ่งแล้วยังให้เกิดความพอใจที่จะอ่านเรื่องอื่นต่อไปอีก นี่เป็นคุณสมบัติที่พบได้ไม่บ่อยนักในงานเขียนทางวิชาการทั่วไป เช่น

“เหนือ” หมายถึงเสียงพูดที่เพี้ยนไปจากสำเนียงมาตรฐาน เช่น

“...จะพูดจาการวะทั้งคะเออ เสียงเหนือเหนือหน้าตาดำเอ็นดู...”

(นิราศเมืองเพชร)

...

“พอภูทวนว่าพี่ชื่อ ‘เข้ม’ ไซ้มัยครับ พี่เขาบอกไม่ใช่”

“อ้าว! แล้วเขาบอกมึงว่ายังไง”

“เขาบอกภูวว่าชื่อ ‘เข้ม’--‘เข้ม’ ที่เอาไว้เย็บผ้าอะ”

...

งานเขียนเช่นนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าน่ายกย่องชื่นชม และสมควรได้รับการเผยแพร่ให้ได้อ่านอย่างกว้างขวางทั่วกัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สิริอาภา รัชตะหิรัญ

ตุลาคม ๒๕๖๔

ค ำ นี ย ม

ก่อนจะกล่าวถึงหนังสือ “ศัพท์สรรพพรรณนา” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรัชญา ปานเกตุ ซึ่งสำนักพิมพ์สถานพิมพ์คุรุสภาจัดพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๕๖๕ นี้ ขอทำความเข้าใจ ย้อนขึ้นไปถึงหนังสือแนวคำศัพท์และผู้ที่เกี่ยวข้องกับสักเล็กน้อย

ผู้สนใจคำศัพท์และภาษาไทยนั้นมียุ่ทั่วไป แต่ที่เห็นชัดเจนที่สุดก็คือคนทำหนังสือ พจนานุกรมและสารานุกรม

เมื่อฝรั่งเข้ามาเผยแพร่ศาสนาหรือเข้ามาสำรวจเมืองไทย สิ่งที่เขาทำนอกจากการ รู้จักภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ไทยแล้ว คือการเรียนรู้ภาษาไทย เพื่อประโยชน์ทางการ สื่อสารหรือการสอนศาสนา

ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นแผนที่ ภาพวาด ภาพถ่าย เอกสารบันทึกต่างๆ และหนังสือ พจนานุกรมแปลไทยเป็นไทย แปลไทยเป็นอังกฤษ หรือแปลไทยเป็นภาษาอื่นๆ โดยมีผู้นักสำรวจ บาทหลวง มิชชันนารี หมอสอนศาสนา และนักเขียนฝรั่งมากมาย จะยก ตัวอย่างเฉพาะพจนานุกรมคือ

พจนานุกรมแปลคำไทยเป็นอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๔๖ (พ.ศ. ๒๓๘๙) สมัยรัชกาลที่ ๓ ของหมอยอน หรือ จอห์น เทเลอร์ โจนส์ (J. Taylor Jones) มีสำเนาลายมือใน หอสมุดแห่งชาติ ยังไม่เคยตีพิมพ์

พจนานุกรมแปลไทยเป็นไทย ค.ศ. ๑๘๔๖ คัดลายมือ ปีเดียวกับของหมอยอน สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนำมาตีพิมพ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ บอกว่าจัดทำ ภายใต้การดูแลของหมอคาสเวลล์ หรือ J. Casswell และขยายความโดย J.H. Chandler ที่คนไทยเรียกว่า หมอจันตะเล

หนังสือพจนานุกรมชื่อ สัพพะ พะจะนะ พาสา ไท โดยสังฆราชปาเลอกัว แปล ไทยเป็นละติน ฝรั่งเศส และอังกฤษ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗

หนังสือ อักขรวิธานศรีบริ์ แปลไทยเป็นไทย โดยหมอบรัดเลย์และอาจารย์ตัด พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖

ฯลฯ

เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสนใจและความเพียรในการรวบรวมคำไทย ศัพท์ไทย ของฝรั่งได้เป็นอย่างดี ไม่นับหนังสือเรียน ไวยากรณ์ไทย ของกัปตันเจมส์ โลว์ หนังสือ *Grammatica Linguae Thai* ของสังฆราชปาเลอกัว ที่นอกจากบอกไวยากรณ์ (ซึ่ง

แม้แต่คนไทยเจ้าของภาษาเองก็ยังไม่รู้ชัด) แล้ว ยังมีตัวอย่างทั้งนิทานและคำพูด คำจาสอนหาได้เถียงของคนหลายชั้นให้อ่านอีกด้วย

กว่าที่คนไทยจะคิดทำพจนานุกรมของตัวเองบ้าง ก็ล่วงมาสมัยรัชกาลที่ ๕ ร.ศ. ๑๐๓ หรือ พ.ศ. ๒๔๒๗ รายละเอียดขอให้ดูในหนังสือชื่อ *ฝรั่งเขียนไทย* โดย เอนก นาวิกมูล สำนักพิมพ์แสงแดด จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ (น่าสังเกตว่าหนังสือ *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ไม่ได้กล่าวประวัติความเป็นมาของพจนานุกรมไทยไว้เลย)

การศึกษาคำศัพท์ ตลอดจนถึงถ้อยคำสำนวนต่างๆ เป็นเรื่องน่าสนใจ ในขณะที่คนทั่วไปพูดหรือเขียนหนังสือออกไปนั้น อาจไม่ได้คิดว่าคำเหล่านั้นเขียนอย่างไร สะกดอย่างไร มีที่มาอย่างไร เกิดจากอะไร ผสมผสานกันได้อย่างไร แต่เมื่อเกิดนึกคิดหรือเกิดนึกสงสัยขึ้นมา ก็จำเป็นต้องพึ่งพจนานุกรมและหนังสือขยายความโดยนักเลงภาษา หนังสือจำพวกนี้จึงเป็นหนังสือสำคัญ ไม่มีไม่ได้เลย หากไม่มี ความเข้าใจหรือการสื่อสาร ก็อาจคลาดเคลื่อนได้

ตัวอย่างคนไทยในอดีตที่สนใจเรื่องภาษาไทย นอกจากกวีซึ่งต้องรู้ศัพท์ทั้งยากและง่าย อย่างเช่นสุนทรภู่แล้ว ก็มีนักปราชญ์ผู้รอบรู้อย่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ซึ่งทรงออกประกาศต่างๆ ที่กล่าวถึงการใช้ศัพท์มากมาย มีผู้เขียนตำราภาษาไทย อย่างเช่นพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ผู้แต่งแบบเรียนชุดมูลบทบรรพกิจ, พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์) แม่กองรวบรวมนำไทยก่อนเป็นหนังสือชื่อ “พจนานุกรม” พ.ศ. ๒๔๓๒, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ นักบัญญัติศัพท์ เป็นต้น

ส่วนผู้ที่หยิบถ้อยคำสำนวนต่างๆ มาเขียนขยายความเป็นหนังสือโดยตรง ที่คุ้นหูคุ้นตาเมื่อยุค ๓๐-๕๐ ปีก่อนขึ้นไป ได้แก่ พระยาอนุমানราชชน (ยง อนุมานราชชน), ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), แสงทองหรือหลวงบุญยานพพานิชย์ (อรุณ บุญยานพ), อาจารย์เปลื้อง ณ นคร เจ้าของนามแฝง นายตำรา ณ เมืองใต้, จันทิพย์ กระแสสินธุ์, อาจารย์จ่านงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต, อาจารย์บรรจบ พันธุเมธา, อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว, สันต์ สุวรรณประทีป เจ้าของนามแฝง ภาสิต จิตรภาษา, ช่วย พูลเพิ่ม และอีกหลายท่านซึ่งต้องขอภัยที่ไม่อาจกล่าวนามได้หมด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรัชญา ปานเกตุ เป็นคนรุ่นใหม่ไฟแรง เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก แล้วมาโตที่อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี แม่เป็นคนสุพรรณ พ่อเป็นคนสุโขทัย สนใจคำศัพท์มาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก

เรียนจบปริญญาตรีจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (ทับแก้ว) แล้วไปต่อปริญญาโททางวรรณคดีไทยที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แล้วมาสอนภาษาไทย วรรณคดีไทย ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๑

ด้วยความที่ชอบอ่านหนังสือ ประกอบกับสนใจคำศัพท์มาตั้งแต่เด็ก ไม่เหมือนเพื่อนจึงจดจำคำเก่าๆ ที่พ่อแม่หรือปู่ย่าตายายและเครือญาติพูดเก็บไว้ในคลังสมองเรื่อยมา

เขาสนใจการนิยามศัพท์ ชอบเปิดพจนานุกรมดูคำต่างๆ ว่าคำนี้ แปลว่าอย่างไร คำนั้นแปลว่าอย่างไร ในบ้านเคยใช้อย่างไร ไปยังต่างตำบล ใช้แตกต่างกันหรือไม่เหมือนกันอย่างไร คำซ้อน เช่น เลื้อยสาด เมฆหมอก ต้มด่า ฯลฯ มาจากอะไร มีความลึกซึ้งหรือมีรายละเอียดแตกต่างกันตรงไหน ยิ่งศึกษาก็ยิ่งสนุก

เขาเล่าว่าเมื่อตอนทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง ได้เก็บคำศัพท์ไว้มากโดยไม่รู้ตัว จนวันหนึ่งเมื่อเดินทางไปส่งรองศาสตราจารย์ ดร. สายวรุณ สุนทรโรทก ที่มาสอบวิทยานิพนธ์ ก็ได้รับคำชี้แนะว่าศัพท์เหล่านี้จะได้ใช้ประโยชน์ในวันข้างหน้า จึงหมั่นเก็บและศึกษาเรื่อยมาพร้อมไปกับการซื้อหนังสือ สะสมหนังสือเกี่ยวกับภาษาไทย วรรณคดีไทย และพจนานุกรมต่างๆ ข้อมูลจึงทวีขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างนั้นเขาก็จ้างคนพิมพ์ข้อมูลทั้งหมดลงในคอมพิวเตอร์เพื่อสะดวกแก่การค้นคว้า

ผลงานวรรณคดีของคนรุ่นเก่าที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรัชญาชื่นชมมากคือ *เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน* และผลงานของสุนทรภู่ ซึ่งแต่ละเล่มเต็มไปด้วยคำเก่าใหม่ทั้งของไทยภาคกลางและคำศัพท์พื้นถิ่น มีชื่อพืช สัตว์ นก แมลง มีคำเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และศิลปะจำนวนมาก คนที่จะนำศัพท์ทั้งหลายมาจดจาลงในงานเขียนได้หลายพันคำจึงไม่ใช่คนธรรมดา ต้องเป็นคนมีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง เราคนยุคปัจจุบันนั้นรู้จักศัพท์สักเท่าใด และสามารถอธิบายหรือเข้าใจศัพท์เหล่านั้นได้อย่างลึกซึ้งแค่ไหน เป็นคำถามที่ควรพิจารณา

หลังจากประมวลคำมาได้พักใหญ่แล้วผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรัชญาก็ผลิตงานชิ้นแรกออกมาสู่สายตาชาวบรรณโลกคือ *ศัพท์พจนานุกรมวัฒนธรรมไทย* พิมพ์คำสำนักพิมพ์พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘ ตามด้วย *ศัพท์พจนานุกรมวรรณคดีไทย* พิมพ์คำสำนักพิมพ์พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๐

พ.ศ. ๒๕๖๓ เขามีความคิดว่าควรเขียนเรื่องต่างๆ ที่ตนเองสนใจลงเฟซบุ๊กเพื่อเผยแพร่ออกสู่สาธารณะบ้าง จึงได้เริ่มลงมือตั้งแต่วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ปรากฏว่ามีผู้สนใจอ่านและช่วยต่อเติม ความรู้ให้ขยายออกไปมากมาย

วิธีการเขียนของผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรัชญาคือยกศัพท์และความหมายจากหนังสือต่างๆ ขึ้นมาก่อนเพื่อให้เห็นความหลากหลายของถ้อยคำ เมื่อได้คำและความหมายครบถ้วนแล้ว จึงตบท้ายด้วยเกร็ดสนุกๆ จากประสบการณ์ ทำให้คนอ่านพลอยได้รับความเพลิดเพลินไปด้วย ไม่หนักหรือจืดชืดอย่างอ่านงานวิชาการ เฟซบุ๊กของเขาจะเขียนอย่างสม่ำเสมอทุกวันพุธและวันเสาร์ ความตั้งใจต่อไปคือเมื่อเขียนงานไปได้ระยะหนึ่งแล้วจะนำความรู้เหล่านี้มาตีพิมพ์ไว้เป็นหลักฐาน

จากการทำงานหนัก ด้วยความวิริยะอุตสาหะนี้ จะเห็นว่ำนงานของผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรัชญาทุกเล่ม เป็นงานที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์ทางการค้นคว้าอย่างมาก การที่เขาเพิ่งได้รับการพิจารณาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการประวัติ ความหมาย และที่มาของคำของราชบัณฑิต เมื่อไม่กี่วันก่อนหน้านั้นเป็นเรื่องที่ควรแก่การยินดียิ่ง เชื่อว่าเขาจะเป็นกำลังสำคัญร่วมสร้างประโยชน์แก่วงการศัพท์และภาษาไทยต่อไปอย่างเต็มภาคภูมิ

เอนก นาวิกมูล

วันอังคารที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔

คำ ๑ ๕ ๖ ๗

ภาษาเป็นสิ่งที่แสดงตัวตนทางวัฒนธรรมเด่นชัดที่สุดของแต่ละชนชาติ สังคมมนุษย์ชาติดำรงอยู่และเจริญก้าวหน้าสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ เพราะมีภาษาเป็นเครื่องบันทึกถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งชนชาติที่จะเข้าใจวัฒนธรรมทางภาษาได้อย่างลุ่มลึกคือเจ้าของภาษานั้น แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยน วิถีชีวิตสภาพสังคมเปลี่ยนเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมทางภาษาต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย คำบางคำสูญหายไปจากชีวิตประจำวัน บางความหมายเปลี่ยนไป เหลือร่องรอยของคำและความหมายที่ยังบันทึกอยู่ในวรรณคดีเก่าและภาษาถิ่นบางถิ่น การสืบค้นความหมายของคำที่พ้นยุคสมัยไปแล้วเปรียบเสมือนกุญแจที่ไขไปสู่ความเข้าใจร่วมกันกับบรรพชนผู้เป็นรากเหง้าเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งการดังกล่าวเป็นหน้าที่โดยตรงของครูอาจารย์ผู้สอนวิชาด้านภาษาและวรรณคดี

อาจารย์ปรัชญา ปานเกตุ เป็นนักวิชาการรุ่นใหม่ที่ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของภาษาที่สังคมไทยในอดีตเคยใช้ทั้งภาษาแบบแผนและภาษาที่ใช้กันในชีวิตประจำวัน ซึ่งเมื่อถึงวันนี้บางคำสูญหายหรือบางคำความหมายเปลี่ยนไป จนไม่สามารถสื่อความได้ เยาวชนรุ่นใหม่อ่านวรรณคดีคำกลอนที่ใช้คำแบบกลอนชาวบ้านไม่เข้าใจทำให้เข้าใจถึงอารมณ์และรสของวรรณคดีนั้นได้เท่าที่ควร ในฐานะผู้สอนภาษาและวรรณคดีไทย อาจารย์ปรัชญา ปานเกตุ ได้ทุ่มเทเวลาส่วนหนึ่งค้นคว้าที่มาและความหมายของคำเก่าบางคำที่มีปัญหา โดยสอบเทียบจากวรรณคดีและสำนวนคำเก่าต่างๆ รวบรวมและเรียบเรียงเป็นหนังสือ “ศัพท์สรรพวรรณนา” นับเป็นคุณูปการต่อการศึกษามรดกวัฒนธรรมทางภาษาของชาติ

ผมพลอยยินดีกับความถึงพร้อมในอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญาของอาจารย์ปรัชญา ปานเกตุ และขอชื่นชมในคุณสมบัติของนักวิชาการที่มุ่งมั่นกับงานค้นคว้าและถ่ายทอดแบ่งปัน ทั้งเชื่อมั่นว่าในระยะเวลาอันใกล้ต้องมีหนังสือคุณภาพ “ศัพท์สรรพวรรณนา” เล่ม ๒ ติดตามมาอย่างแน่นอน

บุญเดือน ศรีวรพจน์

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

คำนำสำนักพิมพ์

ศัพท์สรพรรณนา เป็นหนังสือที่วาดด้วยการเลือกสรรคำที่ใช้กันอยู่ในสังคมไทย ทุกถิ่นมาอธิบายความหมาย บอกที่มา และตัวอย่างที่ใช้ในวรรณคดีโบราณ วรรณกรรม ปัจจุบัน เอกสารต่างๆ ทั้งของราชการและเอกชน ที่น่าสนใจและหาได้ยากในหนังสือประเภทอ้างอิงเล่มอื่นๆ คือ คำที่อยู่ในรูปมุขปาฐะซึ่งผู้เขียนได้พบเห็นมาเองหรือจากการบอกเล่าของวงศาคณาญาติ

คำศัพท์ที่สรรมาเหล่านั้นเป็นคำง่ายซึ่งพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน หนังสือประเภทประมวลศัพท์ยากอาจเห็นอยู่ทั่วไป แต่การอธิบายศัพท์ที่ง่ายกลับไม่ค่อยมีผู้ทำกัน คำง่ายๆ เช่น ต่ำ คลอน ตอก ชุบ ลัด ของกินของใช้ธรรมดาๆ เช่น ขนมเทียน มะพร้าว-มะยง พิมเสนกับเกลือ ลำนวนหรือคำพังเพยง่ายๆ แต่แฝงภูมิหลังทางวัฒนธรรม เช่น คน “กง” เมืองเพชร ช้องหนึ่งวง ต้องโหม่งหนึ่งใบ ผ้าเหลืองร้อน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีชา ปานเกตุ ทำให้น่าสนใจด้วยการอธิบายคำหลัก และแตกลูกคำหรือคำที่เกี่ยวข้องอีกจำนวนมากในชุดเดียวกัน เป็นต้นว่า กลีบเมฆ มีคำในชุดนี้ตั้งแต่ เมฆ เมฆก้อน เมฆฝน เมฆฝอย เมฆหมอก เมฆคลุ้ม พยับเมฆ ตันเมฆ และลำนวนเข้ากลีบเมฆ บอกความหมายและหลักฐานที่ใช้อย่างครบถ้วน นอกจากทำให้ผู้อ่านรู้ ความหมายของคำ พร้อมหลักฐานที่ยืนยันถึงการใช้นั้นๆ แล้ว ตอนลงท้ายได้นำเอา “เรื่องจริง” ซึ่งสอดคล้องกับคำศัพท์นั้นๆ มาปิดเรื่อง บางครั้งเป็นการหักมุมจบ ซึ่งเป็นวิธีเขียนที่มีเสน่ห์ชวนอ่านอย่างยิ่ง

แม้ว่าหนังสือนี้จะวาดด้วยการเลือกคำศัพท์ง่ายๆ มา “พรรณนา” ก็ไม่ใช่หนังสือประมวลศัพท์ธรรมดาๆ แต่เป็นงานที่มีหลักวิชาการทางภาษาพร้อมกับเป็นบันทึกวัฒนธรรม นอกจากผู้อ่านจะได้รับความรู้ภาษาไทยซึ่งโยงใยกับวรรณกรรมมุขปาฐะและลายลักษณ์อย่างพลิดพลิน แล้ว ยังได้รับความรู้เรื่องชีวิตไทยในอดีตในหลายภูมิภาค ซึ่งยังคงต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นคุณค่าของ “วิถีไทย” ที่ไม่จำกัดขอบเขตด้วยเทศะและกาลสมัย

สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์

คำนำ

ผมเพิ่งร่วมเป็นสมาชิกเฟซบุ๊กเมื่อ มาร์ก ซักเคอร์เบิร์ก และผองเพื่อนก่อตั้งเว็บไซต์นี้มาเกือบยี่สิบปีแล้ว

ผู้บันทาลใจสำคัญที่ผลักดันให้ผมก้าวออกจาก Comfort Zone สู่ Growth Zone มี ๒ คน

หนึ่งคือ เอนก นาวิกมูล คนต้นแบบ

ศิลปินแห่งชาติผู้เขียนเรื่องราวลงเฟซบุ๊กทุกวันด้วยพันธกิจผูกมัดว่าเป็นหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม

กิจกรรมนี้คือการให้ความรู้ความรื่นรมย์ตามแนวทาง “นำเสนอข้อมูลใหม่ ตรวจสอบแก้ไขข้อมูลเก่า” ที่ตนยึดมั่นศรัทธา

หนึ่งคือ รัชนี้ ปานเกตต์ คนคู่ชีวิต

นักเศรษฐศาสตร์ผู้แสวงหาประสบการณ์ใหม่ให้แกตนเองตลอดเวลา และเชื่อมั่นว่าพลังชีวิตนั้นขับเคลื่อนด้วยความท้าทายและการเดินทาง

ปฏิบัติและมโนคติดังวาทกับคำปรารภปรารณาเร่งเร้าให้ผมเปิดประตูออกมาเผชิญหน้ากับประสบการณ์ใหม่ในวัยใกล้สี่สิบ

ราวต้นเดือนกันยายน ๒๕๖๓ ผมเริ่มสมานทานการเขียนเรียงความ เผยแพร่ในเครือข่ายสังคมเป็นวัตร

เนื้อหาที่นำมาเขียนขยายความคือถ้อยคำสำนวนเก่ากับเรื่องราวของปู่ย่าตายายที่ผมอาวรณ์ถวิลถึง

ศัพท์แสงและตัวอย่างแสดงบริบทของคำได้นำมาจากวรรณคดี ตำรา พจนานุกรมเก่า และมาจากภาษาร่วมสมัย เพื่อให้เห็นพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงทั้งทางความหมายและอักขรวิธี

ศัพท์ภาษาถิ่นใต้ อีสาน ล้านนา มาจากพจนานุกรมภาษาถิ่น โดยยกตัวอย่างอ้างอิงจากวรรณคดีมุขปาฐะและลายลักษณ์เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจในถ้อยคำสำเนียงที่มีลักษณะเฉพาะ

นอกจากนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์เรื่องศัพท์สันนิษฐานจากนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้บอกภาษาจากทั่วทุกภูมิภาค ก็ได้รับความช่วยเหลือเรื่องภาษาลาวจากนักวิชาการ และกัลยาณมิตรจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวด้วย

เดิมผมตั้งใจไว้ว่าจะโพสต์วันเว้นวัน แต่ก็ทำได้เพียงระยะแรกเท่านั้น ที่สุดท้ายขยับออกเป็นสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง คือวันพุธและวันเสาร์ และถือเอาเวลาเช้ามีดเป็นฤกษ์โพสต์ตลอดทั้งวันยามที่ข้อเขียนของผมขึ้นลงไหลเคลื่อนตามแรงเลื่อนหน้าจอหรือการคลั่งเคล้าเมาส์ในอุ้งมือฉัน มีผู้อ่านแสดงสัญลักษณ์ว่าต้องใจมากมาและให้ความรู้เพิ่มเติมอีกนานัปการ

นานวันเข้าชุมชนออนไลน์และพรมแดนแห่งการแลกเปลี่ยนความรู้ก็แผ่ไพศาลกว้างไกลออกไปจนน่าเสียดายหากไม่รวบรวมบันทึกไว้ในแผ่นกระดาษ

นายินดีที่สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์กรุณารับภาระธุระนั้น

หนังสือ *ศัพท์สรรพพรรณนา* จึงได้มีโอกาสปรากฏบนบรรณพิภพ

ขอขอบพระคุณ คุณวรพันธ์ โลกิตสถาพร ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร/บรรณาธิการ อำนวยการ ดร. สุภคชญา โลกิตสถาพร กรรมการผู้จัดการ และคุณเจตยา โลกิตสถาพร ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการบริหาร บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด ที่สนับสนุนจัดพิมพ์ผลงานผมเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอน ครูผู้สั่งสอนทั้งวิชาและจรรยา ที่กรุณารับเป็นบรรณาธิการตรวจทานต้นฉบับ การวินิจฉัยศัพท์ ตลอดจนปรับแก้เนื้อหาและสำนวนภาษาให้อย่างละเอียดถี่ถ้วน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ถาวร สิกขโกศล ผู้ช่วยศาสตราจารย์สิริอาภา รัชตะหิรัญ ที่กรุณาเขียนคำนิยมและแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลให้หนังสือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อาจารย์เอก นาวิกมูล อาจารย์บุญเตือน ศรีวรพจน์ ที่กรุณาเขียนคำนิยมและเสริมพลังใจให้มีวิริยะมานะในการสร้างสรรค์ผลงานสู่สาธารณชน อาจารย์วรรณ นาวิกมูล ครูผู้เปี่ยมเมตตาที่กรุณาตั้งชื่อหนังสือภาษาอังกฤษเพื่อประโยชน์ต่อการสืบค้นในฐานข้อมูลสากล คุณรัชนี ทรัพย์วิจิตร ที่กรุณาจัดทำตราชนคั่นศัพท์ให้ผู้ศึกษาค้นคว้าได้อย่างสะดวกรวดเร็ว คุณเจียมจิตร ความสุข ที่ช่วยวาดภาพประกอบเรื่องด้วยความเข้าใจเจตนามุ่งหมายได้อย่างวิเศษ และคุณนพวัฒน์ สุวรรณช่าง ที่ช่วยออกแบบปกอันโดดเด่นสะดุดตาด้วยการตีความและนำเสนอเนื้อหาอย่างแยบคายลึกซึ้ง

ขอกราบรำลึกถึงบุรพครูผู้รังสรรค์วรรณคดีจำนวนมากในอดีต ซึ่งผมได้อาศัยอ่านคำอธิบายความหมายของคำและเก็บตัวอย่างการใช้คำ ผู้เรียบเรียงและจัดทำพจนานุกรมรุ่นก่อน ซึ่งได้อาศัยสอบทานบทนิยาม

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. กุสุมา รัชชมณี ศาสตราจารย์ ดร. ดวงมน จิตรจํานงค์ รองศาสตราจารย์ ดร. วลัยยา วิวัฒน์ศรี รองศาสตราจารย์เรณู

วิชาศิลป์ รองศาสตราจารย์สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ ที่เมตตาตรวจแก้ เสนอแนะ และให้ความรู้อันมีค่ายิ่งแก่ข้อเขียนมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ชีระพันธ์ เหลืองทองคำ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ กลาง รองศาสตราจารย์ ดร. สรณัฐ ไตลังคะ รองศาสตราจารย์ ดร. สุภาณี พัดทอง รองศาสตราจารย์ ดร. สายวรุณ สุนทโรทก รองศาสตราจารย์ ดร. นิตยา แก้วคัลณา รองศาสตราจารย์ ดร. ประมินทร์ จารูร รองศาสตราจารย์จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีรวัฒน์ อินทรพร

ขอขอบพระคุณอาจารย์ศวรรษ สบายวัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์กิตติชัย พินโน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นาวัน โษษกรณัฐ อาจารย์พรรณทิพา ชื่นชาติ คุณมาร์ค ทิพยมาบุตร ขอขอบคุณอาจารย์ ดร. ปริญญา ปันสุวรรณ์ อาจารย์ ดร. ธัญญลักษณ์ สังข์แก้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรรถวิทย์ รอดเจริญ อาจารย์ ดร. วรรณวิวัฒน์ รัตนลัมภ์ อาจารย์กิตติพันธุ์ ชินวรรณโชติ และอาจารย์วิไลวรรณ ไชยลังการ ที่กรุณาให้คำแนะนำและให้กำลังใจด้วยความปรารถนาดีอยู่เป็นนิจ

ขอขอบพระคุณ คุณศักดิ์ศิริ มีสมสืบ คุณนิพัทธ์พร เฟิงแก้ว คุณศรัณย์ ทองปาน อาจารย์ ดร. เอกลักษณ์ รัตนโชติ อาจารย์ ดร. องค์ บรรจุน อาจารย์ประพันธ์ เอี่ยมวิริยะกุล อาจารย์ธนโชติ เกียรติธนาภัทร คุณสามารถ สาเริ่ม คุณโกศล ตีนาสวน คุณปกรณ์ ปุกหุต คุณสมชาย เตือนเพ็ญ และภาคีเครือข่ายวัฒนธรรมลาวหลวง ที่ช่วยจุดประกายความรู้และสละเวลาเอื้อเพื่อข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมานุษยวิทยา อันมีอาจหาอ่านได้จากตำราเล่มใด

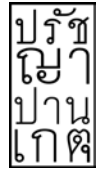
ขอขอบคุณนายอภิรักษ์ พงษ์เถื่อน ลูกศิษย์ผู้มีจิตปฏิภาณ ที่ช่วยอ่านต้นร่างเรียงความ ให้ข้อคิดเห็น ปรับความคล่องจอง และพิสูจน์อักษรก่อนการโพสต์ทุกครั้ง

ขอกราบขอบพระคุณพ่อสินสมุทร-แม่สมพิศ ปานเกตุ ขอขอบคุณน้องณัฐชนก เกริกธนิตกุล น้ำพูนศักดิ์ รัตมี พีจิรนนท์ อยู่เจริญพงศ์ และวงศาคณาญาติที่เคยเชื้อเชิญมาเป็นตัวละครบางช่วงฉากแห่งชีวิตวัยเยาว์

ขอขอบคุณ คุณรัชนี ปานเกตุ ผู้ทุ่มเทอุทิศกายใจอุปถัมภ์บำรุงทุกคนในครอบครัว ให้ ‘กินดี-อยู่ดี’ เป็นพลังสำคัญที่สุดที่ช่วยเสริมส่งให้มีความเจริญมั่นคงในสัมมาอาชีพ และดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

ขอขอบคุณ คุณวสันต์ พร้อมมิตรญาติ รองบรรณาธิการบริหาร และกองบรรณาธิการสำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์ทุกท่าน ที่ได้ร่วมกันจัดทำต้นฉบับ ตรวจทาน และพิสูจน์อักษร รวมถึงฝ่ายผลิต ฝ่ายศิลปกรรม ฝ่ายการตลาด และฝ่ายขายทุกท่าน

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่ช่วยสนับสนุนผลงานทั้งทางเฟซบุ๊กและหนังสือ ผมขอใช้ตัวอักษรนี้ต่างรูปเทียนมาลาอภิวาทวันทาด้วยความสำนึกในพระคุณมหาศาล และขอให้ผลแห่งวิทยาทานคุ้มครองรักษาให้ท่านนิรทุกข์และประสบสุขจงทั่วกันตลอดกาลเทอญ

ปรีชา ปานเกตุ

วันจันทร์ที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔
ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือนสิบสอง ปีฉลู

บ้าน

๕๕/๑๖ หมู่บ้านเพชรมณฑล ถนนนครลุง
แขวงบางไผ่ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐

ที่ทำงาน

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ตำบลนาวิ่ง อำเภอเมือง
จังหวัดเพชรบุรี ๗๖๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๙-๙๑๘๔๕๔๓

อีเมล : pratya54@gmail.com

แฟนเพจและเฟซบุ๊ก : ปรีชา ปานเกตุ

ส า ร บั ญ

๑. ลงนิ้ว	๒๑
๒. วิตถาร	๒๔
๓. เสบียงกรัง	๒๗
๔. เหน่อ	๓๒
๕. แม่เจ้า	๓๖
๖. ดำ	๔๑
๗. ส่าง	๔๕
๘. คลอน	๕๑
๙. คน 'กง' เมืองเพชร	๕๕
๑๐. ฮ่องหนึ่งวง ต้องโหน่งหนึ่งใบ	๕๗
๑๑. กลีบเมฆ	๖๑
๑๒. ลำน้ำ	๖๔
๑๓. ซอบกล	๖๙
๑๔. ข้าพเจ้า-พลัดที่นา-สู้ยิบตา-ปากปราศรัย	๗๒
๑๕. แห้งแกร่ง	๗๗
๑๖. พกหิน	๘๓
๑๗. ตาตึกเตตน	๘๗
๑๘. พิมพ์กับเกลื่อ	๙๐
๑๙. หม่นไล่-มันเขี้ยว	๙๔
๒๐. ลัด	๙๗
๒๑. ตรุษจีน	๑๐๓
๒๒. แต้ะเอี้ย	๑๐๗
๒๓. ขนมหีเยน	๑๑๑
๒๔. ลังคญาติ	๑๑๔
๒๕. ข้าวเฒ่า	๑๑๗
๒๖. สะเทือนใจ	๑๒๑

๒๗. ไม่เต็ม	๑๒๕
๒๘. พันเทียน	๑๒๙
๒๙. สวาย	๑๓๕
๓๐. ตรุษ-สงกรานต์-สารท-ขึ้นปีใหม่	๑๓๙
๓๑. เถลิงศก	๑๔๓
๓๒. หนกขุ	๑๔๗
๓๓. ฟนสงกรานต์	๑๔๙
๓๔. แต้มแก้	๑๕๓
๓๕. งูสวัด	๑๕๖
๓๖. เพศบ้าน	๑๕๙
๓๗. ตามหาคำว่า “โหล่น”	๑๖๕
๓๘. กระดุมม่น	๑๖๙
๓๙. ตอแหล	๑๗๒
๔๐. ผ้าเหลืองร้อน	๑๗๗
๔๑. เจ็ดชั่วโคตร	๑๘๐
๔๒. บำเหน็จ-บำนาญ	๑๘๓
๔๓. แพล้ม	๑๘๗
๔๔. จังหวะด	๑๙๑
๔๕. แรด	๑๙๕
๔๖. คอย	๒๐๑
๔๗. เรื่องเหี้ยๆ	๒๐๗
๔๘. ร้อย	๒๑๓
๔๙. ชึก	๒๑๘
๕๐. มะปราง-มะยง	๒๒๓
๕๑. พรุ้ง-พรุก-รุ้ง	๒๒๗
๕๒. อาย	๒๓๓
๕๓. หรอ-หลอ-พลอ	๒๓๙
๕๔. ผักฝ้าย	๒๔๕
๕๕. เลี้ยปี	๒๕๐

๕๖. ผู้ดี	๒๕๕
๕๗. แดก	๒๖๓
๕๘. หยัก	๒๖๙
๕๙. หมดระยะ	๒๗๔
๖๐. เจียว	๒๗๙
๖๑. เลือก	๒๘๕
๖๒. ก้อย	๒๙๑
๖๓. มิ่ง	๒๙๗
๖๔. ครอก	๓๐๕
๖๕. ชุป	๓๑๑
๖๖. ตอก	๓๑๙
๖๗. 'ควาย' ล้วนๆ	๓๒๕
๖๘. ท่วม	๓๓๑
๖๙. ผอม	๓๓๕
๗๐. ฉิบ-หาย	๓๔๑
 ดัชนี	 ๓๔๖
บรรณานุกรม	๔๐๕
ประวัติและผลงาน	๔๓๔

๑ ลงนิ้ว

“ลงนิ้ว” คือพิธีที่ผู้ร่วมสาบานกรีดนิ้วให้เลือดหยดลงผสมน้ำหรือเหล้า แล้ว
ดื่มน้ำหรือเหล้านั้นประกอบคำปฏิญาณว่าจะเป็นเพื่อนกันตลอดชีวิต
เพื่อนที่ร่วมดื่มน้ำสาบานนั้น เรียก “เกลอ” ดังตัวอย่าง

รินเหล้าส่งให้ เพชฌฆาตนายใหญ่ ใส่เข้าสองอีก
เต็มตึงครึ่งโพง พุดโผงพิงพนัก ทะนนไชยคอยพยัก ชักชวนเป็นเกลอ
ลงนิ้วสาบาน เจรจาหัวหาญ โสภฮากหาเรอ
อวดอ้างทางโกง เสียงโผงพุดแพ้อ ทะนนไชยอ้ายเกลอ มึงอย่ากลัวตาย
(ครี ทะนนไชยสำนวนกาพย์)

ทั้งสององค์ลงนิ้วจืดจาง ชวนสภเป็นเกลอเพลอเพล
นั่งโงกโยกเย้าเมาเซ จ้าจี้ชี้ไว้ไปตามที่
(ฉันทน์เยาวพจน์)

เพลงอีแซวของแม่บัวผัน จันทรคีรี ศิลปินแห่งชาติ ฝ่ายหญิงร้องตอบฝ่ายชายที่มา
ชวนเข้าป่าตอนหนึ่งว่า

แหลมเป็นหญิงเสียได้ถ้าแม่เป็นชายนะหรอ
จะลงนิ้วเป็นเกลอหนักลัวจะเสียน้ำเกลือ

จะลงนิ้วเป็นเกลอกันเข้าไว้
เพราะยังไม่เห็นน้ำเนื้อหัวใจ

ตอนขุนแผนกับขุนช้างเป็นเด็กก็เคยเล่นลงนิ้วเป็นเกลอกัน แสดงว่าได้เห็นผู้ใหญ่ทำ
พิธีดังกล่าวมาบ้าง ดังความว่า

พลายแก้วกินเหล้าเข้าตำอีก
ยื่นภูเมฆาหนักหนาจนตาชั้น
จึงเอามือพลายแก้วลงจกดชั้น
ถ้าใครทรยศดุดต่อเกลอ
อันดาบองค์ักษ์ทั้งสี่หมู่
ขอให้พลัดมารดาทำร้ายกลับ

ขุนช้างวางหิ้งจนหัวลั่น
เทเหล้าใส่ขันชวนเป็นเกลอ
เราซื้อต่อกันจนตายเหว
ให้เทพธิดาสังหารผลาญชีวิต
อย่าให้แคล้วคอกูเป็นแม่นมั่น
จิ้มเอาเหล้าในขันขึ้นควั่นคอ
(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

เพื่อนร่วมน้ำสาบานของพ่อ เรียก “พ่อเกลอ” ดังตัวอย่าง

พระหมื่นศรีผู้กำกับเป็นพ่อเกลอ
ชะรอยเอาหัวผีที่ป่าช้า

จึงทูลข้าสน้ำเสนอให้หนักหนา
กับเลขยันต์เขียนมาเข้ากราบทูล
(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

เมียของเพื่อนร่วมน้ำสาบาน เรียก “แม่รัก” ดังตัวอย่าง

แม่รัก, หญิงสหาย, คือหญิงที่เปนเมียของชายที่เปนเกลอ, เรียกแม่รัก, เกลอคือผู้อื่น
ใญ่ญาติ, แลสเบตสาบาลต่อกัน, ว่าจะซื้อตรงต่อกัน, ไม่ประทุษร้ายแก่กันเลย

(อักขรภิธานศัพท์)

สารท้าวภูษงค์ทรงคักดี
แต่สหายวายปราณนานมา

คิดถึงแม่รักยักษา
ชั่วข้ามใจได้มาเยี่ยมเยือน
(บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง)

เอ็งเร่งไปสุพรรณบุรี
รับสั่งให้รีบเอาตัวมา

บอกนางทองประศรีเหมือนภูว
บอกแม่รักอย่าให้เหนื่อยใจ
(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

พ่อผมเป็นคนสุโขทัย แต่งงานแล้วย้ายมาสร้างครอบครัวกับแม่ที่สุพรรณฯ
ทุกครั้งที่ปู่ลงมาเยี่ยม ปู่จะพาเรือข้ามแม่น้ำไปสังสรรค์กับ “ตาหย่น” ญาติผู้ใหญ่
คนหนึ่งของแม่เสมอ

โตขึ้นจึงรู้ว่าปู่กับตาหย่นถูกอัยยาคัยและทำพิธี “ลงน้าว” เป็น “เกลอ” กันตั้งแต่ปู่มา
สู่ขอแม่ให้พ่อ

เยื่อใยแห่งมิตรภาพของปู่และตาหย่นผูกพันเหนียวแน่นจนตลอดชีวิตของคนทั้งสอง
ที่สุโขทัยปู่มีเพื่อนคนหนึ่งอยู่บ้านใกล้กันพอเรียกได้ยิน มีอาชีพต่อโรงศพขาย
ทั้งสองคนบวชไปด้วยกัน ลึกแล้วก็ยังคบหาเป็นเพื่อนกัน กินเหล้าวงเดียวกัน มวน
บุหรี่จากยาเส้นหลักเดียวกัน เอาธุระกันเหมือนญาติร่วมสายเลือด

แต่วันหนึ่งในวัยปลายอายุ ปู่กับเพื่อนคนนี้มีเหตุขัดเคืองกันด้วยเรื่องไรไม่แจ้ง
หนามแหลมแห่งความบาดหมางกริตรอยร้าวลึกถึงขั้นที่ปู่ประกาศ กับลูกหลานว่า
“ถ้ากูตาย อย่าเอาโลงมันมาให้กูนอน”

ชะรอยผีเหย้าผีเรือนที่ได้ยินคำประกาศคงอยู่ข้างปู่ เพราะในที่สุดแห่งชีวิตเพื่อน
คนนี้ได้ชิงล่วงหน้าไปก่อน ปู่จึงไม่ได้นอนโลงฝีมือเพื่อนสมดังวาจาที่ลั่นไว้ก่อนตาย

ผมสนิทกับปู่มากเพราะเป็นหลานคนสุดท้ายที่ปู่ช่วยเหลือจากยาย

แม้จะเป็นคนดุและเด็ดขาดแต่ปู่รักและตามใจผมมาก

ผมนอนมุ้งเดียวกับปู่ ชอบคุยกับปู่และปู่ก็ชอบคุยกับผม

วันหนึ่งเรื่องราวที่คุ้ยลดเลี้ยวไปถึงเรื่องปู่กับเพื่อนรักเพื่อนซี้คนนี้

ผมอาศัยความเป็นหลานรักถามปู่--เรื่องที่ไม่มีลูกหลานคนไหนกล้าถาม

ปู่คายหมาก ตอบเป็นปริศนาว่า “คนเป็นเพื่อนเขาไม่ทำกัน” แล้วเอ่ยคำคำหนึ่งซึ่ง
ผมจำนำเสียงและแววตาของปู่ได้จนบัดนี้ว่า

“--ดีที่ไม่ได้ลงน้าวกับมัน”

ปู่จึงไปสักพัก ก่อนจะก้มหน้าเหลาดอกที่ค้างในมือต่อไป

๒

วितถาร

“วิตถาร” อ่านว่า /วิด-ถาน/

เป็นคำภาษาบาลี มีความหมายว่ากว้างขวาง แพร่หลาย ยืดยาว เน้นซ้ำ
พากย์สันสกฤตคือ “วิสูตร” หมายถึงการแผ่ไพศาล การชานไป
ภาษาไทยใช้เป็น “พิสดาร” เช่น ฉบับพิสดาร กล่าวโดยพิสดาร
วรรณคดีเก็บคำว่า “วิตถาร” ในความหมายนี้ไว้ ดังตัวอย่าง

“...ประกอบกับรัศมีแห่งสุริยาสวรรค์ มีบรมธรรมเป็นประธาน
รังสีวิตถารได้หมื่นโยชน์...”

(พระมัลลย์คำหลวง)

“...นิทานนี้เป็นคัมภีร์อนันตัง

วิตถารกว้างจะให้กองนั้นมากมาย...”

(ปาจิตกumarกลอนอ่าน)

“...แก่งทูลบรรยายเป็นหลายข้อ

ล้วนประดิษฐ์ติดต่อให้วิตถาร...”

(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑)